

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مدیریت تحصیلات تکمیلی
پژوهشکده زبان‌شناسی

پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته زبان‌شناسی گرایش همگانی

عنوان پایان‌نامه

**الگوهای استعاره و مجاز مفهومی در فیلمنامه‌های سینمایی قهرمان محور؛ مطالعه
موردی: فیلمنامه‌های مسعود کیمیایی و ابراهیم حاتمی‌کیا**

استاد راهنما

دکتر آزیتا افراشی

استاد مشاور

دکتر آتوسا رستم‌بیک

پژوهشگر

اشکان شعبی‌عمرانی

آبان ماه ۱۳۹۸

در ابتدا سپاسگزار و شاکر خداوند متعال هستم که توفیق آموزش و علم
اندوزی را نصیب اینجانب گردانید.

با تشکر از مادر و پدر عزیزم که بودنم از بودنشان است و برادرانم که
همواره حامی و راهنمای من بوده و هستند.

همچنین قدردانی می‌کنم از زحمات سرکار خانم دکتر آریتا افراشی که
آموزه‌هایم را مدیون ایشان هستم.

از سرکارخانم شبنم میرزائی کمال تشکر را دارم که حضور در این دوره
ارزشمند به کمک مساعدت‌های ایشان میسر شد.

و در پایان از سرکارخانم دکتر افسانه کامران سپاسگزارم که بذر اولیه عشق
به زبان‌شناسی را در دل من کاشتند و مرا همواره از راهنمایی‌های خود بهره‌مند
گردانیدند.

تقدیم به دوست و همسر عزیزم، لیلا، که همواره حامی و پشتیبان من بوده و هست. به او که تمامی مقدمات را برای مطالعه من فراهم مرا تشویق به پیشرفت کرد. امروز به هر جا و هر چیزی که رسیده‌ام، مدیون فداکاری‌های او هستم.

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی الگوهای استعاره و مجاز مفهومی در فیلمنامه‌های ایرانی قهرمان محور می‌پردازد. بدین منظور آثار دو تن از فیلمنامه‌نویسان مهم کشور، مسعود کیمیایی و ابراهیم حاتمی‌کیا، انتخاب شدند. در این تحقیق تلاش شده است تحلیل پیکره‌ای از خود فیلم‌های سینمایی انجام شود. یعنی جمعاً تعداد ۱۹۴ جمله از ۶ فیلم سینمایی (۳ فیلم از کیمیایی و ۳ فیلم از حاتمی‌کیا) حاوی استعاره یا مجاز مفهومی مرتبط با قهرمان بررسی شد. با مطالعه جملات تعداد ۱۸۵ استعاره مفهومی و ۶۱ مجاز مفهومی استخراج گردید. مطالعه آثار مذکور در دو سطح هم‌زمانی و در زمانی انجام گرفت. یعنی آثار هم طبق سال تولید و هم به تفکیک فیلمنامه‌نویس در طول زمان بررسی شد. در مجموع مشخص گردید مسعود کیمیایی و ابراهیم حاتمی‌کیا از کدام حوزه‌های مبدأ و انواعی از مجاز برای بازنمایی قهرمان بهره برده‌اند. مسعود کیمیایی و ابراهیم حاتمی‌کیا در این ۳ فیلم خود از حوزه مبدأ «شی» و در میان انواع مجاز از «جز به کل» بیش از سایر موارد بهره برده‌اند. همچنین آثار به تفکیک سال تولید نیز دو به دو مورد بررسی قرار گرفتند. یعنی در سه دسته آثار تولید شده در سال «۱۳۶۷»، «۱۳۶۸» و «دهه ۱۳۷۰» تقسیم شدند.

واژه‌های کلیدی: زبان‌شناسی شناختی، استعاره مفهومی، مجاز مفهومی، قهرمان، سینما، فیلمنامه، مسعود کیمیایی، ابراهیم حاتمی‌کیا

فهرست موضوعات

ح	چکیده
۷	فصل اول: کلیات پژوهش
۸	۱-۱ مقدمه
۹	۲-۱ مسأله پژوهش
۱۰	۳-۱ اهمیت پژوهش
۱۰	۴-۱ جنبه جدید بودن و نوآوری پژوهش
۱۱	۵-۱ پرسش های پژوهش
۱۱	۶-۱ فرضیه های پژوهش
۱۲	۷-۱ روش شناسی پژوهش و روش گردآوری داده ها
۱۲	۸-۱ سازمان بندی پژوهش
۱۲	۹-۱ موانع پژوهش
۱۳	۱۰-۱ کاربردهای پژوهش
۱۴	فصل دوم: پیشینه پژوهش
۱۵	۱-۲ مقدمه
۱۵	۲-۲ استعاره و مجاز در سینما
۱۵	۱-۲-۲ بررسی آثار و مطالعات محققان فارسی زبان
۱۷	۲-۲-۲ استعاره و مجاز در سینما: بررسی آثار و مطالعات محققان غیرفارسی زبان
۲۴	۳-۲ قهرمان در سینما
۲۷	۴-۲ پیشینه پژوهش های انجام شده درباره آثار و اندیشه های فیلمنامه نویسان
۲۷	۱-۴-۲ پیشینه پژوهش های انجام شده درباره آثار و اندیشه های مسعود کیمیایی
۲۸	۲-۴-۲ پیشینه پژوهش های انجام شده درباره آثار و اندیشه های ابراهیم حاتمی کیا
۳۰	۵-۲ جمع بندی مطالب
۳۱	فصل سوم: ملاحظات نظری
۳۲	۱-۳ علم شناخت به مثابه یک میان رشته
۳۵	۲-۳ زبان شناسی شناختی
۳۶	۳-۳ مقوله بندی

۳۷	۴-۳ بدن مندی
۳۸	۵-۳ طرح واره تصویری
۳۹	۶-۳ استعاره مفهومی
۴۰	۷-۳ مجاز مفهومی
۴۰	۸-۳ استعاره و مجاز مفهومی در سینما
۴۱	۹-۳ قهرمان
۴۲	۱۰-۳ جمع بندی مطالب
۴۳	فصل چهارم: تحلیل داده ها
۴۴	۱-۴ مقدمه
۴۴	۲-۴ روش گردآوری داده ها
۴۴	۱-۲-۴ مطالعه و تحقیق فردی
۴۵	۲-۲-۴ مشاوره با اهل فن
۴۵	۳-۴ روش استخراج داده ها
۴۵	۴-۴ مروری بر اهداف پژوهش
۴۶	۵-۴ روش تحلیل داده ها
۴۶	۱-۵-۴ ویژگی های روش تحقیق کیفی
۴۶	۶-۴ علت انتخاب کیمیایی و حاتمی کیا
۴۸	۷-۴ مسعود کیمیایی «سرب، دندان مار و اعتراض»
۴۸	۱-۷-۴ سرب (۱۳۶۷)
۵۲	۲-۷-۴ دندان مار (۱۳۶۸)
۵۶	۳-۷-۴ اعتراض (۱۳۷۸)
۶۴	۸-۴ ابراهیم حاتمی کیا (دیده بان، مهاجر و آژانس شیشه ای)
۶۴	۱-۸-۴ دیده بان (۱۳۶۷)
۶۶	۲-۸-۴ مهاجر (۱۳۶۸)
۶۸	۳-۸-۴ آژانس شیشه ای (۱۳۷۶)
۷۹	۹-۴ تحلیل داده ها
۸۰	۱-۹-۴ مقایسه استعاره های مفهومی
۸۱	۲-۹-۴ مقایسه مجازهای مفهومی
۸۳	۳-۹-۴ بررسی استعاره و مجاز مفهومی آثار طبق سال تولید

۴-۹-۴	بررسی و مقایسه استعاره ها و مجازهای مفهومی به تفکیک فیلمنامه نویس (در زمانی)	۸۹
۴-۹-۵	بررسی و مقایسه استعاره ها و مجازهای مفهومی به تفکیک سال تولید (همزمانی)	۱۰۱
۴-۹-۶	بررسی و مقایسه استعاره ها و مجازهای مفهومی مسعود کیمیایی و ابراهیم حاتمی کیا	۱۰۵
۴-۱۰	جمع بندی مطالب	۱۰۷
	فصل پنجم: نتیجه گیری	۱۰۹
۵-۱	مقدمه	۱۱۰
۵-۲	پاسخ به پرسش ها	۱۱۳
۵-۳	قهرمان در آثار مسعود کیمیایی	۱۱۵
۵-۴	قهرمان در آثار ابراهیم حاتمی کیا	۱۱۸
۵-۵	نتایج فرعی	۱۲۰
۵-۱	افزایش تعداد استعاره ها و مجازهای مفهومی در طول زمان	۱۲۰
۵-۲	حوزه های مبدأ: دریچه ای به دنیای نویسندگان	۱۲۱
۵-۶	پیشنهاد برای پژوهش های آتی	۱۲۱
	منابع فارسی	۱۲۳
	منابع انگلیسی	۱۲۵
	واژه نامه فارسی به انگلیسی	۱۲۹

فهرست جداول و اشکال

- جدول ۴-۱ تعداد کل استعاره ها و مجازهای مفهومی در فیلم ها ۷۹
- جدول ۴-۲ توزیع فراوانی استعاره های مفهومی در فیلم ها ۸۰
- شکل ۴-۱ توزیع فراوانی استعاره ها در فیلم ها ۸۱
- جدول ۴-۳ توزیع فراوانی مجازهای مفهومی در فیلم ها ۸۱
- شکل ۴-۲ توزیع فراوانی مجازها در فیلم ها ۸۲
- جدول ۴-۴ تعداد استعاره های مفهومی فیلمهای تولید شده در سال ۱۳۶۷ (سرب، دیده بان) ۸۳
- شکل ۴-۳ توزیع فراوانی استعاره ها در آثار تولید شده در سال ۱۳۶۷ ..... ۸۴
- جدول ۴-۵ تعداد مجازهای مفهومی فیلم های تولید شده در سال ۱۳۶۷ (سرب، دیده بان) ۸۴
- شکل ۴-۴ توزیع فراوانی مجازها در آثار تولید شده در سال ۱۳۶۷ ..... ۸۵
- جدول ۴-۶ تعداد استعاره های مفهومی فیلمهای تولید شده در سال ۱۳۶۸ (دندان مار، مهاجر) ۸۵
- شکل ۴-۵ توزیع فراوانی استعاره ها در آثار تولید شده در سال ۱۳۶۸ ..... ۸۶
- جدول ۴-۷ تعداد مجازهای مفهومی فیلم های تولید شده در سال ۱۳۶۸ (دندان مار، مهاجر) ۸۶
- شکل ۴-۶ توزیع فراوانی مجازها در آثار تولید شده در سال ۱۳۶۸ ..... ۸۷
- جدول ۴-۸ تعداد استعاره های مفهومی فیلمهای تولید شده در دهه ۱۳۷۰ (اعتراض، آژانس شیشه ای) ۸۷
- شکل ۴-۷ توزیع فراوانی استعاره ها در آثار تولید شده در دهه ۱۳۷۰ ..... ۸۸
- جدول ۴-۹ تعداد مجازهای مفهومی فیلمهای تولید شده در دهه ۱۳۷۰ (اعتراض، آژانس شیشه ای) ۸۸
- شکل ۴-۸ توزیع فراوانی مجازها در آثار تولید شده در دهه ۱۳۷۰ ..... ۸۹
- جدول ۴-۱۰ فراوانی حوزه های مبدأ در فیلم سینمایی سرب ۸۹
- شکل ۴-۹ فراوانی حوزه های مبدأ در فیلم سینمایی سرب ۹۰
- جدول ۴-۱۱ فراوانی حوزه های مبدأ در فیلم سینمایی دندان مار ۹۰
- شکل ۴-۱۰ فراوانی حوزه های مبدأ در فیلم سینمایی دندان مار ۹۱
- جدول ۴-۱۲ فراوانی حوزه های مبدأ در فیلم سینمایی اعتراض ۹۱
- شکل ۴-۱۱ فراوانی حوزه های مبدأ در فیلم سینمایی اعتراض ۹۲
- جدول ۴-۱۳ فراوانی حوزه های مبدأ در فیلم سینمایی دیده بان ۹۳
- شکل ۴-۱۲ فراوانی حوزه های مبدأ در فیلم سینمایی دیده بان ۹۳
- جدول ۴-۱۴ فراوانی حوزه های مبدأ در فیلم سینمایی مهاجر ۹۳

- شکل ۴-۱۳ فراوانی حوزه های مبدأ در فیلم سینمایی مهاجر ۹۴
- جدول ۴-۱۵ فراوانی حوزه های مبدأ در فیلم سینمایی آژانس شیشه ای ۹۴
- شکل ۴-۱۴ فراوانی حوزه های مبدأ در فیلم سینمایی آژانس شیشه ای ۹۵
- جدول ۴-۱۶ فراوانی علاقه ها در فیلم سینمایی سرب ۹۶
- شکل ۴-۱۵ فراوانی علاقه ها در فیلم سینمایی سرب ۹۶
- جدول ۴-۱۷ فراوانی علاقه ها در فیلم سینمایی دندان مار ۹۷
- شکل ۴-۱۶ فراوانی علاقه ها در فیلم سینمایی دندان مار ۹۷
- جدول ۴-۱۸ فراوانی علاقه ها در فیلم سینمایی اعتراض ۹۷
- شکل ۴-۱۷ فراوانی علاقه ها در فیلم سینمایی اعتراض ۹۸
- جدول ۴-۱۹ فراوانی علاقه ها در فیلم سینمایی دیده بان ۹۸
- شکل ۴-۱۸ فراوانی علاقه ها در فیلم سینمایی دیده بان ۹۹
- جدول ۴-۲۰ فراوانی علاقه ها در فیلم سینمایی مهاجر ۹۹
- شکل ۴-۱۹ فراوانی علاقه ها در فیلم سینمایی مهاجر ۹۹
- جدول ۴-۲۱ فراوانی علاقه ها در فیلم سینمایی آژانس شیشه ای ۱۰۰
- شکل ۴-۲۰ فراوانی علاقه ها در فیلم سینمایی آژانس شیشه ای ۱۰۰
- جدول ۴-۲۱ مقایسه حوزه های مبدأ در آثار سال ۱۳۶۷ ..... ۱۰۱
- جدول ۴-۲۲ مقایسه علاقه مجازهای مفهومی در آثار سال ۱۳۶۷ ..... ۱۰۲
- جدول ۴-۲۳ مقایسه حوزه های مبدأ در آثار سال ۱۳۶۸ ..... ۱۰۲
- جدول ۴-۲۲ مقایسه علاقه مجازهای مفهومی در آثار سال ۱۳۶۸ ..... ۱۰۳
- جدول ۴-۲۵ مقایسه حوزه های مبدأ در آثار دهه ۱۳۷۰ ..... ۱۰۳
- جدول ۴-۲۶ مقایسه علاقه ها در آثار دهه ۱۳۷۰ ..... ۱۰۴
- جدول ۴-۲۷ توزیع حوزه های مبدأ در آثار مسعود کیمیایی ۱۰۵
- جدول ۴-۲۸ توزیع حوزه های مبدأ در آثار ابراهیم حاتمی کیا ۱۰۵
- جدول ۴-۲۹ توزیع علاقه ها در آثار مسعود کیمیایی ۱۰۶
- جدول ۴-۳۰ توزیع علاقه ها در آثار ابراهیم حاتمی کیا ۱۰۷
- شکل ۵-۱ استعاره تصویری فیلم «سرب» ۱۱۶
- شکل ۵-۲ استعاره تصویری فیلم «اعتراض» ۱۱۷

شکل ۱-۵ استعاره تصویری فیلم «اعتراض» ۱۱۹

فصل اول: کلیات پژوهش

۱-۱ مقدمه

تا پیش از دهه ۹۰ میلادی زبان‌شناسی نقش‌گرا به لحاظ شیوه گردآوری داده‌ها هیچ وجه اشتراکی با زبان‌شناسی پیکره‌ای نداشت؛ چرا که در پژوهش‌های این رویکرد در زبان‌شناسی، داده‌ها بر پایه شم زبانی و مثال‌های ساختگی یا در نهایت تعداد محدودی مثال‌های واقعی استوار بود. اما از دهه ۹۰ میلادی به بعد، با گسترش و بهره‌گیری از قابلیت‌های رایانه در به‌کارگیری پیکره‌ها، این روش‌ها جای خود را به استفاده از پیکره‌ها دادند. برای این پژوهش بخصوص می‌توان گفت که پیکره‌ها تنها راه دستیابی به داده‌های لازم برای تحلیل می‌باشد.

نظریه معاصر استعاره^۱ که به تمایز میان نگاه سنتی به استعاره به عنوان ابزاری آرایه‌ای و نگاه جدید به عنوان یک ساز و کار ذهنی انجامید، نشان داد که استعاره و مجازهای مفهومی چنان در زبان روزمره فراگیر هستند که سخنوران از وجود آن‌ها بی‌اطلاع‌اند.

حجم سرمایه در گردش صنعت سینما نشان از مقبولیت و محبوبیت بالای این رشته در میان هنرها دارد. این جمله به این معنی است که مخاطبان بیشترین معنی را از آن درک می‌کنند و این رسانه مفاهیم زیادی را می‌تواند منتقل کند. لذا به کارگیری استعاره‌ها و مجازهای مفهومی در فیلم‌نامه‌ها نشان‌دهنده ذهن نویسنده و نحوه معنی‌سازی در اندیشه‌های او است.

در نهایت به مفهوم قهرمان می‌رسیم که تعاریف مختلفی از آن ارائه شده است. قهرمان مفهومی حائز اهمیت در هر جامعه است. اما تمام قهرمان‌ها به یک شکل نیستند و خصوصیات متفاوتی دارند. حتی درون یک جامعه نیز قهرمان‌های متفاوتی وجود دارد. ما در این پژوهش مفهوم قهرمان را به قهرمان سینمایی تقلیل داده‌ایم. قهرمان در سینما فردی است که به دنبال ایجاد تحول بوده و آرمانی را دنبال می‌کند. آرمانی که فردی نیست و جامعه‌ای ذینفع آن هستند.

---

¹ Contemporary theory of metaphor

۱-۲ مسأله پژوهش

زبان‌شناسی شناختی به مجموعه‌ای از نظریه‌ها اطلاق می‌شود که به ابعاد شناختی ارتباط زبانی می‌پردازد. اگرچه زمینه شکل‌گیری این رویکرد در آثار زبان‌شناسانی مانند فیلمور^۲ (۱۹۷۶) و تالمی^۳ (۱۹۷۲) ایجاد شد، ولی شکل‌گیری آن در قالب یک الگوی علمی در سال ۱۹۸۷ و با انتشار کتاب *زنان، آتش و چیزهای خطرناک: آنچه مقولات درباره ذهن افشا می‌کنند*^۴ از سوی لیکاف^۵ و نیز انتشار جلد نخست کتاب مبانی دستور شناختی لانگاکر^۶ روی داد و بلافاصله پس از آن بود که تأسیس انجمن بین‌المللی زبان‌شناسی شناختی^۷ و مجله رسمی زبان‌شناسی شناختی^۸، وجود رویکردی جدید نسبت به مطالعه زبان را تثبیت کرد (توماسلو^۹ ۱۹۹۹). زبان‌شناسی شناختی، زبان را به‌عنوان ابزاری برای سامان‌دهی، پردازش و انتقال اطلاعات در نظر می‌گیرد (افراشی: مبانی معناشناسی شناختی ۱۳۹۵).

از دیدگاه زبان‌شناسی شناختی استعاره عبارت است از درک یک حوزه مفهومی در قالب حوزه مفهومی دیگر. زندگی به مثابه سفر، بحث به مثابه جنگ از چنین نمونه‌هایی اند. یک استعاره مفهومی از دو حوزه مفهومی تشکیل می‌شود که در آن یک حوزه بر مبنای حوزه دیگر درک می‌شود. مفاهیم حوزه مبدأ به شکل-گیری حوزه مفهومی دیگر (حوزه مقصد) می‌انجامد. پس در استعاره مفهومی [زندگی سفر است] زندگی حوزه مقصد و سفر که به واسطه آن مفهوم زندگی را درک می‌کنیم حوزه مبدأ است.

حال به مجاز می‌پردازیم. مجاز فرایندی شناختی است که در آن یک عنصر مفهومی (محمل) دسترسی ذهنی به عنصر مفهومی دیگر (مقصد) را در همان حوزه یا نمونه شناختی آرمانی فراهم می‌کند. تفاوت استعاره و مجاز در این است که اساس ارتباط بین حوزه مبدأ و مقصد در استعاره شباهت است ولی در مجاز، آنچه محمل و مقصد را به هم پیوند می‌دهد، مجاورت است (کوچش^{۱۰}: ۲۰۱۰).

با نگاهی به رویکرد شناختی و تعریف مجاز که به طور خلاصه و مجمل تحت عبارت: «استفاده از یک واژه به جای واژه دیگر» بیان می‌شود سعی بر آن داریم تا با این رویکرد به سراغ بخش ادبی و نه تصویری سینما برویم. در این خصوص فیلمنامه‌های مسعود کیمیایی و ابراهیم حاتمی‌کیا بررسی می‌گردد. این دو فیلمنامه‌نویس

۱ C.J. Fillmore

۲ L. Talmy

۳ Women, fire and dangerous things: What categories reveal about the mind

۴ G. Lakoff

۵ R.W. Langacker

۶ International Cognitive Linguistics Association

۷ Cognitive Linguistics Journal

۸ M. Tomasello

۹ Z. Kovecses

(و کارگردان) گرایش زیادی به سینمای «قهرمان محور» دارند. جنس قهرمان مسعود کیمیایی متعلق به دهه ۴۰ و قهرمان داستان‌های حاتمی‌کیا متعلق به اواخر دهه ۶۰ و ۷۰ است. کیمیایی حتی در ساخته‌های خود پس از انقلاب اسلامی همچنان جنس قهرمانش را حفظ کرده است. در این جا انگیزه اصلی پژوهشگر این پایان‌نامه از انتخاب این دو فیلمنامه‌نویس، جای خالی تحلیل زبان‌شناختی سینمای قهرمانی است که در سال‌های اخیر احساس می‌شود. اخیراً مؤلفان و فیلمنامه‌نویسان بیشتر از کاراکترهای خنثی و تماشاچی استفاده می‌کنند. ما برآنیم تا با بررسی الگوهای مجاز مفهومی ضمن نگاهی به آثار این دو هنرمند، گریزی نیز به الگوهای قهرمان-پروری در فیلم‌ها بزنیم که بی‌شک تأثیر فرهنگی مهمی بر جامعه‌های زبانی دارند.

براساس آنچه گفته شد مسئله پژوهش پیش رو یافتن الگوهای مجاز مفهومی و بسامد آنها نسبت به هم در فیلمنامه‌های مسعود کیمیایی و ابراهیم حاتمی‌کیا به زبان فارسی است. این پژوهش نه تنها به تحلیل مجاز در زبان فارسی کمک می‌کند بلکه مبنایی برای تحلیل علمی فیلمنامه‌ها محسوب می‌شود و امید است به دست-اندرکاران در سینما و رسانه‌های تصویری کمک کند.

۱-۳ اهمیت پژوهش

لازم به ذکر است از آنجا که این موضوع مورد پژوهش پیشینه‌ای در زبان فارسی و زبان‌شناسی ندارد، بنابراین ضرورت انجام این تحقیق حس می‌شود. همچنین در این تحقیق به بررسی موضوعی به نام قهرمان در آثار سینمایی دو فیلمنامه‌نویس می‌پردازیم. ماهیت قهرمان، داشتن قهرمان و یا نداشتن قهرمان در یک فیلم سینمایی از مسائل مهم فرهنگی به‌شمار می‌آید. ما از دیدگاه زبان‌شناسی برآنیم تا دریابیم این مفهوم از منظر زبان‌شناسی به چه صورت مورد تحلیل قرار می‌گیرد. ابزار ما برای بررسی موضوع تحقیق در این پایان‌نامه استعاره و مجاز (مفهومی) است و هدف این است که از مسیر این دو ابزار به بررسی، بازنمود و شناخت مفهوم قهرمان در آثار سینمایی دست یابیم.

هدف از انجام پژوهش حاضر تحلیل مفهوم قهرمان از رهگذر استعاره و مجاز مفهومی است. یعنی می‌خواهیم دریابیم از دیدگاه زبان‌شناسی شناختی مفهوم قهرمان که مفهومی انتزاعی است به کمک ابزار استعاره و مجاز چگونه در آثار مسعود کیمیایی و ابراهیم حاتمی‌کیا ساخته و پرداخته می‌شود.

۱-۴ جنبه جدید بودن و نوآوری پژوهش

همانطور که بررسی پیشینه پژوهش ثبت شده در سامانه ایرانداک نیز نشان می‌دهد تاکنون مفهوم قهرمان از دیدگاه شناختی و به کمک ابزارهای استعاره و مجاز در فیلمنامه‌های ایرانی مورد بررسی قرار نگرفته است.

۵-۱ پرسش های پژوهش

۱- نگاشت‌های استعاری مرتبط با مفهوم قهرمان در فیلمنامه‌های حاتمی‌کیا کدامند؟

۲- تحلیل بسامدی نگاشت‌های استعاری مرتبط با مفهوم قهرمان در فیلمنامه‌های حاتمی‌کیا چه تبیینی

دارد؟

۳- نگاشت‌های استعاری مرتبط با مفهوم قهرمان در فیلمنامه‌های کیمیایی کدامند؟

۴- تحلیل بسامدی نگاشت‌های استعاری مرتبط با مفهوم قهرمان در فیلمنامه‌های کیمیایی چه تبیینی

دارد؟

۵- نگاشت‌های مجازی مرتبط با مفهوم قهرمان در فیلمنامه‌های حاتمی‌کیا کدامند؟

۶- تحلیل بسامدی نگاشت‌های مجازی مرتبط با مفهوم قهرمان در فیلمنامه‌های حاتمی‌کیا چه تبیینی

دارد؟

۷- نگاشت‌های مجازی مرتبط با مفهوم قهرمان در فیلمنامه‌های کیمیایی کدامند؟

۸- تحلیل بسامدی نگاشت‌های مجازی مرتبط با مفهوم قهرمان در فیلمنامه‌های کیمیایی چه تبیینی دارد؟

۹- مقایسه نگاشت‌های استعاری و مجازی مفهوم قهرمان در فیلمنامه‌های حاتمی‌کیا و کیمیایی چه نتایجی

را به دست می‌دهد؟

۶-۱ فرضیه های پژوهش

از آنجا که پژوهش حاضر پیکره‌بنیاد است و اساس تحلیل‌ها داده‌های بدون سوگیری و تصادفی است

فرضیه‌ای نمی‌توان ارائه داد.

مفهوم قهرمان در فیلمنامه‌های حاتمی‌کیا با ارزش‌های اجتماعی مانند دفاع از آرمان‌های دینی و سیاسی

پیوند می‌خورد و در فیلمنامه‌های کیمیایی با خصلت‌های فردی نظیر وفای به عهد و ایثار و حرمت دوستی را

پاس داشتن.

با مطالعه فیلمنامه و استخراج نگاشت‌های استعاری و علاقه‌های مجاز می‌توان الگوی «قهرمان» را در آثار

سینمایی این دو نویسنده پیدا کرد؛ دو نویسنده‌ای که بیش از هر نویسنده و کارگردان دیگری پیرو سینمایی

قهرمانی هستند.

۷-۱ روش شناسی پژوهش و روش گردآوری داده ها

روش انجام پژوهش حاضر پیکره‌ای است و به روشی کیفی یا دقیق‌تر به صورت تحلیلی توصیفی انجام می‌شود.

با مطالعه ۳ فیلمنامه از هر یک از این کارگردانان نام نگاشته‌های استعاری و مجازی مرتبط با مفهوم قهرمان استخراج می‌گردد و این نام نگاشته‌ها با هم مقایسه می‌شود تا مفهوم قهرمان در دو اثر یک فیلمنامه‌نویس و نیز بین دو فیلمنامه‌نویس تحلیل و مقایسه گردد.

برای گردآوری داده‌ها از روش کتابخانه‌ای استفاده می‌شود. اما در کنار آن از روش‌های رایانشی همچون قابلیت‌های نرم‌افزار اکسل (Excel) نیز بهره می‌بریم.

۸-۱ سازمان بندی پژوهش

پژوهش حاضر شامل پنج فصل است. در فصل اول، مسئله پژوهش، هدف‌ها، پرسش‌ها و فرضیات پژوهش مطرح شده است. فصل دوم پیشینه پژوهش است که در سه قسمت ارائه شده اند: ابتدا پیشینه پژوهش‌های محققان فارسی زبان و غیرفارسی زبان درباره استعاره و مجاز مفهومی در سینما را مورد بررسی قرار دادیم. سپس به سراغ پژوهش‌های انجام گرفته درباره مفهوم قهرمان در سینما رفته‌ایم. در نهایت مروری بر پژوهش‌های انجام گرفته درباره آثار و اندیشه‌های مسعودکیمیایی و ابراهیم حاتمی‌کیا کردیم. فصل سوم مربوط به مبانی نظری پژوهش حاضر است که از علم شناخت آغاز شده و به دنبال آن به سراغ مفاهیم زبان‌شناسی شناختی رفتیم، سپس مقدماتی از مقوله‌بندی، بدن‌مندی و طرحواره تصویری ارائه کرده و استعاره و مجاز مفهومی را تعریف می‌نماییم. در پایان از استعاره و مجاز مفهومی در سینما صحبت می‌کنیم و تعریفی از قهرمان در سینما ارائه می‌نماییم. در فصل چهارم داده‌های جمع‌آوری شده به این طریق همراه با ارائه جدول‌ها و نمودارها مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد؛ و در فصل پنجم پاسخ پرسش‌ها، محک فرضیه‌ها، نتایج اصلی و دستاوردهای پژوهش و هم چنین پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی ارائه می‌شود.

۹-۱ موانع پژوهش

در مسیر انجام پژوهش، همانند هر پژوهش دیگری، موانعی وجود داشت که از آن میان می‌توان عدم دسترسی به فیلمنامه‌های چاپ شده اشاره کرد. در واقع فیلمنامه‌های مذکور تاکنون به چاپ نرسیده‌اند و از آنجایی که این پژوهش فیلمنامه‌ها را مورد مطالعه قرار می‌دهد کار کمی سخت‌تر شده است چرا که این پژوهش تماماً از روی فیلم انجام شده است. لذا امید است در آینده تمامی فیلمنامه‌های ایرانی منتشر شده و در دسترس عموم قرار گیرند.

۱-۱۰ کاربردهای پژوهش

نتایج این تحقیق را می‌توان در اختیار پژوهشکده علوم شناختی و پژوهشکده‌های مطالعات فرهنگی و علوم اجتماعی قرار داد. علاوه بر آن هنرمندان، نویسندگان و فعالان عرصه سینما و هنرهای نمایشی نیز می‌توانند به منظور مطالعه بیشتر، آموزش و کمک به فهم بهتر فیلم‌ها از نتایج این تحقیق بهره ببرند.

فصل دوم: پیشینه پژوهش

۲-۱ مقدمه

برای انجام هر پژوهشی مهم‌ترین رکن این است که ببینیم در زمینه مورد نظر ما تاکنون چه کارهایی انجام شده است. به عبارت دیگر، بهتر است در صورت وجود چرخ، مجدداً در صدد اختراع دوباره آن برنیاییم و آجر بعدی ساختمان این دانش را بر روی زحمات پیشینیان بنا کنیم.

با توجه به عنوان تحقیق و واژگان کلیدی آن، فصل ۲ پژوهش خود را به سه قسمت اصلی تقسیم نمودیم: نگاهی به مطالعات انجام گرفته با موضوع استعاره و مجاز در سینما (به تفکیک محققان فارسی‌زبان و غیرفارسی‌زبان)، مطالعات انجام گرفته پیرامون قهرمان در سینما و در نهایت مطالعات انجام گرفته درباره آثار و اندیشه‌های ۲ فیلمنامه‌نویسی که به عنوان نمونه انتخاب نموده‌ایم.

۲-۲ استعاره و مجاز در سینما

۲-۲-۱ بررسی آثار و مطالعات محققان فارسی زبان

۲-۲-۱-۱ گلفام و یوسفی راد (۱۳۸۱): زبان شناسی شناختی و استعاره

به عنوان پایه‌ای برای مطالعات بعدی، نگاهی اجمالی به این مقاله خالی از لطف نیست. نویسندگان در این مقاله از پنجره علوم شناختی به زبان می‌نگرند و زبان را نمودی از نظام تصویری ذهنی می‌دانند. زبان‌شناسان شناختی معتقدند استعاره پدیده‌ای شناختی است. در این تعریف استعاره به هر گونه فهم و بیان تصورات انتزاعی در قالب تصورات ملموس‌تر اطلاق می‌شود.

۲-۲-۱-۲ ضابطی جهرمی (۱۳۸۳): شیوه‌های بیان در سینما

در بخشی از این مقاله سخن از ویژگی‌های اختصاصی زبان تصویر فیلم در مقایسه با زبان واژه به میان آمده است و تصریح می‌کند که زبان فیلم چیزهای خاص و ویژه را نشان می‌دهد و این امر فراتر از زبان طبیعی است چرا که واژه‌ها به تنهایی از قابلیت عام بودن و تجرید پذیری برخوردارند به طور مثال واژه «مرد»، مرد خاصی را به ذهن نمی‌آورد اما تصویر آن مخصوصاً یک نفر را نشان می‌دهد.

در جای دیگر شیوه‌ها و اشکال عمده بیان در سینما را مطرح می‌کند که اولین نوع آن استعاره است. ضابطی می‌گوید استعاره در لغت یعنی به عاریت گرفتن و هر گاه یک سخن یا تصویر در غیرمعنی حقیقی خود به کار رود از بیان استعاری استفاده شده است. لذا استعاره نوعی مجاز یا بیان مجازی به شمار می‌رود. سایر اشکال بیان در سینما عبارتند از: تشبیه، تشخیص (تجسم شخصیت)، نماد و تمثیل.

۲-۱-۲ پورنامداریان و حیاتی (۱۳۸۸): نسبت بیان سینمایی با تمثیلهای ادبی در اشعار مولانا

در کنار بررسی تفاوت‌های داستان ادبی و درام فیلمنامه، تصویرپردازی زمینه دیگری است که در این تحقیق به ظرفیتهای آن در اشعار مولانا پرداخته شده است. تمثیل ادبی به طور عام و تمثیلهای شعری مثنوی و غزلیات شمس برای بازآفرینی به کمک رسانه سینما. ۵ ظرفیت برای انتقال این تمثیلهای ادبیات به سینما امکانپذیر است: الف) اشتغال بر عناصر بصری متعدد و متحرک؛ ب) تناسب تصاویر و معانی همنشین با تدوین و میزاسن؛ ج) فراوانی تصویرهای هم عرض در طول شعر؛ د) اشتغال بر تصاویر قابل توزیع در متن به سبب دلالت بر مضمون عرفانی «تکامل» و؛ ه) اشتغال بر بافت روایی و ساختار دراماتیک. به قول دیگر این مقاله پلی از ادبیات به سوی سینما است.

۲-۱-۴ شریفی و حامدی شیروان: بررسی استعاره در ادبیات کودک و نوجوان در چارچوب

زبان‌شناسی شناختی (۱۳۸۹)

در این مقاله به تاثیر مطالعات شناختی در تغییر نگرش سنتی به استعاره که پیشتر فقط یک ویژگی زبان ادبی در نظر گرفته می‌شده، می‌پردازد. در این مقاله ده کتاب داستان مخصوص گروه سنی کودکان و نوجوانان مورد بررسی قرار می‌گیرد. هدف مقاله، شناسایی انواع استعاره‌هایی است که لیکاف به مطالعه آن پرداخته است. از این میان شخصیت‌بخشی بیش از سایر استعاره‌ها در داستان‌ها به کار رفته است که تأثیر به‌سزایی در آموزش مفاهیم پیچیده و انتزاعی به کودک دارند.

۲-۱-۵ حیاتی: مقایسه استعاره ادبی و استعاره سینمایی با شواهدی از شعر فارسی (۱۳۹۱)